

їх приходять нетрадиційні, тобто нелінійні, неконвенційні, гібридні операції, що здійснюються одночасно у фізичному й інформаційному просторах з використанням новітніх технологій впливу на поведінку людини, інфраструктуру, владу, масову свідомість, створення гібридної ілюзії «гуманізації» способів ведення новітніх воєн.

УДК 271.2(470+571):327.8]:351.861(477)](045)

Стоцький Я., д. істор. н. (Україна), д. гуманістичних н. (Польща), проф.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

АНАЛІЗ АНТИУКРАЇНСЬКИХ ІДЕОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ МОСКОВІЇ-РОСІЇ І РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Stotskyi Ya., Dr. (Ukraine), Dr. of Humanities (Poland), Prof.

ANALYSIS OF ANTI UKRAINIAN IDEOLOGICAL CONCEPTIONS OF MOSCOVIA-RUSSIA AND RUSSIAN ORTHODOX CHURCH

Мета дослідження – висвітлити взаємодію політичної влади Росії і Московського патріархату у пропаганді і поширенні антиукраїнських ідеологічних доктрин: «Москва – Третій Рим», слов'янофільства, панславізму і «русского мира» на українське суспільство як у минулому, так і в наш час, що є особливо актуальним в контексті російсько-української війни на Донбасі та анексії Росією Криму.

Існують різні моделі взаємодії держави і релігії, які й можуть бути або причиною інтеграції між ними, або – дезінтеграції та визначати характер їхніх відносин, наприклад, вплив держави на релігію (Церкву), вплив релігії на державу, толерантні відносини між ними на основі свободи совісті, свободи віровизнання.

Та, однозначно, що держава, політичний режим завжди зацікавлені «в політичній підтримці Церкви, через посередництво якої може впливати на віруючих» [1, с. 111]. Такий вплив, наприклад, політики на релігію чи конкретну церковну інституцію у тих чи інших політичних діях, пропаганді і поширенні політичних ідей може компрометувати релігійну інституцію чи її ієрархів або, навпаки, зрощувати відносини Церкви і держави, внаслідок чого Церква тоді стає рупором держави, і її релігійне віровчення набуває статусу державної релігії, яку держава використовує як один із методів ідеологічної пропаганди у своїй політичній тактиці та стратегії. Прикладом цього у нашому сьогоденні є Московський патріархат і його «філія» в Україні – Українська православна церква із їхньою пропагандою путінсько-кирилівського слов'янофільства, панславізму і одним із методів гібридної війни проти України – «русского мира».

На початку XVI століття у посланні до наступника Івана III (1462-1505 рр.) московського князя Василя III (1505-1533 рр.) старець Трьохсвятительського Псковського Єлизарового монастиря Філофей (1450-1525 рр.) сформулював концепцію «Москва – Третій Рим», яка через двадцять років після смерті Івана III, але з переконливого натхнення його політикою, зародилася як остаточна формула ідеології Церкви та Московської держави, не залишаючи навіть найвужчого простору для компромісу [2, с. 503], перекиваючи і вставляючи християнський універсалізм Візантії «у вузькі рамки московського націоналізму» [Там само, с. 504], що згодом підштовхне Московію до «православних хрестових походів», як державницької зовнішньої політики на європейському континенті. Та «реформи Петра I рішуче обмежували вплив церкви, встановлюючи доволі тісні рамки, в яких їй віднині належало існувати» [3, с. 390-391]. Отож, Московський патріархат ставав департаментом державної машини і, загалом, «від релігії і церкви вимагалася підпорядкування загальному благу, яке тепер

розумілося як «державний інтерес»» [3, с. 391], тобто Церква стала повністю залежною від державної політики як на внутрішній, так і на зовнішній арені.

У середині XIX ст. в Росії у середовищі дворянства зароджуються і набувають поширення, як суспільний світогляд, імперські націоналістично-шовіністичні ідеї – ідеї слов'янофільства. Авторами слов'янофільської доктрини були Іван Киреевський, Олексій Хом'яков, Костянтин Аксаков. Ідеологія Киреевського тяжіла до консерватизму й дезінтеграції, натомість Хом'яков, який був націоналістом-великодержавником і хоч нещадно критикував Росію, та все ж стверджував, що: «Росія – це обрана країна, сам Бог покликав її на святу боротьбу, і тому вона переможе» [4, с. 212], тобто закладалися основи експансіоністської політики як тодішньої, так і сучасної Росії. Щодо відносин Церкви і Російської держави, то Хом'яков акцентував на тому, що «церква підпорядковується цареві в усіх політичних справах...» [4, с. 221], що й відбувається у путінській Росії, тобто еклезіологія Хом'якова виявилася найжиттєвішою і життєдайною частиною слов'янофільської ідеології для Росії не тільки XIX, але й XX-XXI століть. Хом'яков твердив, що найбільша сила і надія слов'янщини – це Росія, тому мріяв про об'єднання усіх слов'ян під протекторатом Росії, векторуючи до ідеології панславізму, як російського великодержавного шовінізму, яку у другій половині XIX століття розроблятимуть і пропагандуватимуть Іван Аксаков, Михайло Погодін і Микола Данилевський.

Трансфер і поєднання слов'янофільських ідей із панславістичною політичною доктриною здійснив Костянтин Аксаков у своєму письмовому зверненні «Про східне питання» від 6 лютого 1854 року. У ньому він зявляє про необхідність т. зв. «святої війни» Росії проти західних союзників Туреччини, війни для того, щоб Росія змогла виконати свій «християнський і братерський обов'язок», тобто визволити всіх слов'ян, всіх православних із турецького ярма [4, с. 574], для того ще й, щоб настала епоха «тривалого союзу усіх слов'ян під найвищим патронатом російського царя» [Там само], тобто не тільки слов'ян Південної Європи із турецької неволі, але й слов'ян Східної Європи від протекторату Австрії під патронат російського царя, а саме приєднати їх до Російської імперії і тоді «весь слов'янський світ вільно зітхне під патронатом Росії, коли вона нарешті виконає свій християнський і братерський обов'язок» [Там само]. Отож, така ідеологія є живучою і актуальною для російського імперіалізму.

Ці ретроспективні штрихи розкривають симбіоз Російської держави і Російської церкви у всебічній зовнішній експансії на інші країни і народи, в т. ч. на Україну і на український народ. Така політика російського шовінізму продовжилася й у XX-XXI століттях, зокрема у т. зв. демократичній Росії, бо чітко спостерігається як з приходом до влади Б. Єльцина, а особливо – В. Путіна, Московський патріархат знову набув рис, а по суті, статусу державної Церкви [5, с. 493]. У 2011 році В. Путін заявив про «збирання наших територій» і в Україні це розпочалося із захоплення, окупації і анексії Криму та війни на Донбасі під ідеологічним прикриттям «русского мира», який за наказом Путіна пропагує Московський патріархат: «Свята Русь – Росія, Україна і Білорусь», а також «єдність православних народів», що і є доктриною панславізму російського шовінізму в контексті гібридної війни Росії проти України.

Література

1. Міжконфесійні конфлікти у транскордонних регіонах: Історична ретроспектива та виклики сучасності. Толерантність в історичному і міжкультурному вимірах: матеріали міжн. наук-практ. конф. 13-14 жовтня 2016 р. / за заг. ред. проф., член-кор. НАПН України Балуха В. О. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 168 с.
2. Norman Davies. Europa – rozprawa historyka z historia / Davies Norman. – Krakow: Znak, 1999. – 1406 s.

3. Алексей Толочко. «История Российская» Василия Татищева: источники и известия / Толочко Алексей. – Москва: Новое литературное обозрение; Киев: Критика, 2005. – 544 с.
4. Валіцький Анджей. В полоні консервативної утопії: Структура і видозміни російського слов'янофільства / Анджей Валіцький. – К.: Основи, 1998. – 710 с.
5. Саган О. Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан / О. Н. Саган. – К.: Світ Знань, 2004. – 912 с.

УДК 94

Стронський Г., Dr., Prof.

Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині, Польща

У КОЛІ «ВЕЛИКИХ» ІДЕЙ, АБО ЧИ МОЖУТЬ БАЛКАНИ ПОВТОРНО СТАТИ ЗОНОЮ НОВИХ КОНФЛІКТІВ

Stronski H., Dr., Prof.

IN THE CIRCLE OF «GREAT» IDEAS, OR CAN THE BALKANS RE-BECOME A ZONE OF NEW CONFLICTS

Німецький канцлер Отто фон Бісмарк твердив, що «Балкани заслуговують на те, щоб бути яблуком розбрату». Як відомо, характерною особливістю регіону є національно-релігійна і культурно-мовна мозаїка. Через це тут серед численних народів розгорталися націоналістичні пристрасті і конфлікти, які трохи згодом виливались у локальні війни і Велику війну 1914 р. Ідеологічною їх основою слугували розроблені національними діячами балканських народів великодержавні зовнішньополітичні доктрини: сербів - «Велика Сербія, греків - «Мегалі ідея», болгар - «Велика Болгарія», албанців - «Велика Албанія», румунів - «Велика Румунія». Усі ці проєкти у своєму зародку несли шовіністичні ідеї, апелювали до історичного минулого, демонстрували територіальні претензії до сусідніх народів. Це й же дискурс спрацював і наприкінці ХХ ст., а його жертвою стала Югославія, розпад якої супроводжувався встановленням нових кордонів, сотнями тисяч людських жертв, етнічними чистками, біженцями і матеріальними втратами. Тільки завдяки зусиллям міжнародних організацій, великих держав протягом 90-х років вдалося припинити кривавий конфлікт.

Однак, як показує дійсність, націоналістичні мрії про створення на Балканах «великих» Греції, Болгарії, Сербії, Македонії чи Румунії за допомогою ЗМІ, шкільної освіти, релігійної діяльності продовжують вкладатися в голови населення. Треба додати, що важливого значення додало створення і діяльність відповідних політичних партій (навіть парламентських), угруповань чи громадських організацій практично у кожній із названих країн. Така ситуація, зрозуміло, переносить названі національні доктрини у площину політики, практичної діяльності урядових структур, а значить і у взаємовідносини між сусідніми державами.

Найбільше, напевно, дістається Македонії. Ще у 1992 р. Греція відмовилася визнати незалежність Македонії - колишньої республіки Югославії. Греки відчули загрозу оскільки у них є одноіменна область. Нещодавно Греція змусила македонців змінити назву своєї країни на Північну Македонію. Мають місце латентні територіальні претензії. У свою чергу македонські автори намагаються македонизувати грецьку (а також сербську, болгарську) історичну спадщину, залучаючи і віддалені часи Олександра Македонського. Болгарія після довготривалого заперечення в історичності македонської нації, все-таки визнала державність Македонії, але намагається, як більш сильніша економічно, політично і культурно, підпорядкувати своїм впливам.